Hans Olav Løkken
Stjørdal
www.historiefortelleren.no

1992 Riborg Hammer Bidtnes forteller fra før i tida

I dette kapittelet skal vi ”besøke” Riborg Hammer Bidtnes på Mørset og la henne fortelle om barndom og oppvekst i Skjeldstadmarka i Stjørdal. Dette er ikke kun et vitnesbyrd fra livets harde realiteter, hvor personlig oppgang og nedgang skiftet raskt og brutalt, men også en beskrivelse av livet på en gård, og i ei grend, i første del av 1900-tallet – hvor lidelsene og gledene vandrer hånd i hånd til ettertanke for oss som kom til ”dekket bord”. Jeg legger ordene i hennes munn gjennom tilpasning av noen stikkord og notater hun tok ned før hun gikk bort. Riborg Bidtnes døde den 17.oktober 1993.

Riborg Bidtnes

Riborg forteller:

Jeg er født 13.august 1911 i Hegra kommune (nå Stjørdal) i Nord-Trøndelag, på den gården som er - og alltid har vært hjemmet for meg og mine. Jeg er datter av Johanna Bernharda Mørset og Robertus Olaussen Hammer. Den 20.juni 1931 giftet jeg meg med Lars Torgersen Bitdnes. Vi fikk tre barn.

Gården

Etter at min far, og senere min mann, foretok nydyrking, ble det en forholdsvis stor gård sett med trønderske øyne på den tiden, ca. 200 mål åkerland og ca. 150 mål beite. Våningshuset var frem til 1920 ei 22 m lang trønderlån vendt i nord-sør retning. Uthusene sto i vinkel sør og øst for tunet. De var ekstra store og rommelige etter datidens skikk, og ble bygd av min oldefar i 1890. Nord for tunet var det et stabbur av nyere dato, likeledes ei lita tømret mastu (”litjstuggu”). Et tilbygg til denne var ei ”vognbu” for fin-kjøretøyet: trille og karjol. På veggen hang kirkesele-tøyet og dombjelle-utstyret. Som en kuriositet nevner jeg at kransene - med sløyfer av stoff - fra mine besteforeldres graver også hang der. De tok dem hjem for vinteren fortalte mor.

Ved siden av mastua lå ei lita stue med tre vinduer, sør-øst og nord, og med en stor ”tasiovn” panelt med smale panelbord. Over den var det to små loft med samme panel. Over mastua var det snekkerloft med høvelbenk og en liten ”tasiovn” med limgryta oppi. Over vognbua lå "bjørkeloftet". Der var det lager av tørr ”gangbjørk”, til vølning og nyanskaffelser av gårdens redskaper. Derifra var det dør inn til snekkerloftet og en stor port ut for inntaket. På tunet var det to brønner, en åpen og en overbygd.

Mitt hjem var vel å regne for et velstandshjem i mine barneår, og bar preg av det. Vi hadde mange ting som ikke var så vanlig på den tiden: Eksempelvis hovedstadsavisene ”*Tidens Tegn”* og ”*Ny Tid”*, samt lokalavisen selvfølgelig. Mange bøker og et seksbind stort leksikon: *”Illustrert norsk konversasjonsleksikon”.* Den fikk vi se i når vi satt pent ved bordet og hadde hver vår.

Vi hadde både tjenestejente og dreng , og før 1917 kom det fotograf fra Stjørdal hit til gården og fotograferte familien. Trekkoppgrammafon med strut, og en masse plater - stod også på fars skrivebord i stua, og vi barna var forundret da mor sa at hun var sjeleglad den dagen far solgte den. Vi var til og begynne med kun to barn, men som fireåring var jeg med mor og far og hentet hjem en tre år eldre pleiesøster. I det hjemmet lå mora dødssyk av tuberkulose. Den

eldste av syv barn var 9 år, den yngste 1 ½ år. De var mine søskenbarn, og faren var død før den minste ble født. Alle de syv ble hentet og fikk sine hjem rundt om i grenda.

Kjøkkenet

Vi hadde plass nok, og vårt kjøkkenbord var to meter langt og med langbenker på begge sidene. På veggen var det to tallerkenrekker og et stort kråskap, som jeg synes å huske inneholdt alt vi brukte til husets behov.

I ei åpen grue med ”murbe” - hvor vi hadde stående flere store messingstaker, mortel, fars barberkniv og fyrstikkene, stod komfyren. Mellom veggen og den fremmurede grua var det ei ”furterå”. Den var ca. 60 cm bred og ca. 120 cm dyp. Det skulle ikke store forseelsen til før vi måtte inn der og stå ”å furte”. Ellers huset den gamle sko, askebøtter med spade, sopelimen og tusen andre ting.

Gulvet var store steinheller, lagt direkte på jorda. Om vinteren var det for kaldt, og da var vi ”inne”. Vi spiste ved det store runde bordet som var plassert midt på gulvet. Der var og en stor "tasiovn", som vi av og til kokte både kaffe og graut på.

Når vi var helt små (det er så vidt jeg husker det), lå mor og far i ei stor dobbelseng også der inne. Ved bordet var det justis. Bordbønna måtte leses, og ingen fikk gå fra bordet før alle var ferdige. Det var meget viktig at far hadde sin plass i ”benken” med fronten mot inngangsdøra. Det var fordi at om noen kom, skulle de møte han far sjøl i stua fra den ”rette sida”.

Mat og måltider

Morgenmaten ble spist straks etter melking klokken ½ 8. Brød og kaffe, men bestandig melk til oss barna. Frokost klokken 10. Kokt grøt eller varm melk på kald grøt. Noen ganger stekte mor kald grøt i steikepanna med ei fleskeskive til. Når hun kokte grøt av havremel spiste vi den varm med kald melk oppå. Da fikk vi også sukker på. Når jeg skriver melk så mener jeg bare helmelk, ”*nysilamelk*”- sa vi bare. Vi brukte aldri skummet melk i husholdningen og aldri vann i grøten.

I fjøset hadde vi hver vår hankeløse kopp som vi holdt til så mor fikk melke direkte oppi, og vi fikk drikke så mye vi ville. Aldri er melka så god som når den kommer direkte og fortæres med en gang. Det synes jeg enda.

Så var det middagen klokken ½ 1. Mest kokt kjøtt og flesk i en eller annen form. Kjøttkoking bruktes mye om vinteren når mannfolka kom fra skogen. Det var kjøtt og flesk, kålrabi, gulrot, poteter og byggryn, alt kokt i samme gryta - godt og lenge. Når vi spiste, fisket vi opp det vi ville ha - og til slutt en stor og god tallerken suppe. - ”*Kløbb*”, avraspa potet og byggmjøl med fleskebiter inni og ”*møsmørdopp*”, var populært og mye brukt over alt her i distriktet. Mor brukte også å sette steikepanna med sauefett, løk og pepper midt på bordet så vi fikk stikke biten i, men vi måtte ikke vende og snu den. Det tror jeg ikke var fordi de var sparsomme, men heller fordi vi ikke skulle skylle gaffelen vår i det som andre skulle spise av også. Men best av alt husker jeg den upopulære sildesuppa. Og spise den måtte vi, ellers stod den på bordet til oss ved neste måltid. Fisk ble veldig lite brukt i vår husholdning.

Kaffen skulle stå på bordet klokken ½ 2. Da hadde karene hvilt, og kvinnfolka satt med sitt håndarbeid etter oppvasken. Dreng og taus gikk da hver til sitt. Utenom onnene husker jeg ikke at far arbeidet så mye ute. Fjøsarbeidet var mors jobb. Hun sa at far hadde melket, men det så vi aldri. Klokken ½ 5 var det ”non”. Brød med drikke til, mest opp smurt - sjelden kaffe. Havresuppe eller kokt varm melk om vinteren. Om sommeren nesten bestandig *tettemelk*, og da foretrakk vi å bryte flatbrød på tallerken og slå melk på. Kveldsmat klokken ½ 8. Da var det grøt uansett, unntatt lørdagskvelden, da var det spekeflesk og melkesuppe av bygg-gryn.

Far var ofte i byen (Trondheim) og kom da hjem med godbiter av ymse slag: røykelaks, en slags fransk ost og en slags stor rund pølse som var så grenseløs god. Men det vakte bestandig litt misnøye hos oss barn for vi fikk så lite av det, mens han selv tok det meste. Og om noen av hans venner kom - var han raus. Jeg husker også vi syntes mor stelte for mye ekstra for ham - om han ikke var tilstede ved måltidet.

Som pålegg var det sjeldent annet enn mysost og nøkkelost. Vi brukte ikke til vanlig å koke gomme og ost av melken. Det var det bare til hver jul. Når vi kjernet smør, kokte vi opp saupet til en grøt som vi brukte på brødet. Om noen kom inn til oss da vi kjernet, skulle det være en smak. Da tok mor et lite tefat, stakk biten av flatbrød i kjerna så det ble godt med rømme på, la en 3 - 4 stykker på fatet og serverte. Hadde vi kommet sa langt at vi hadde fått smør, skulle det være klining. En rund smørkule, stor som et kronestykke - trykt på midten med fingeren og lagt på et stykke flatbrød. Vi prøvde mange ganger å holde øye med når mor kom til den fasen i kjerninga, da fikk vi klining - om vi var aldri så mange som kom.

Bakst og slakting

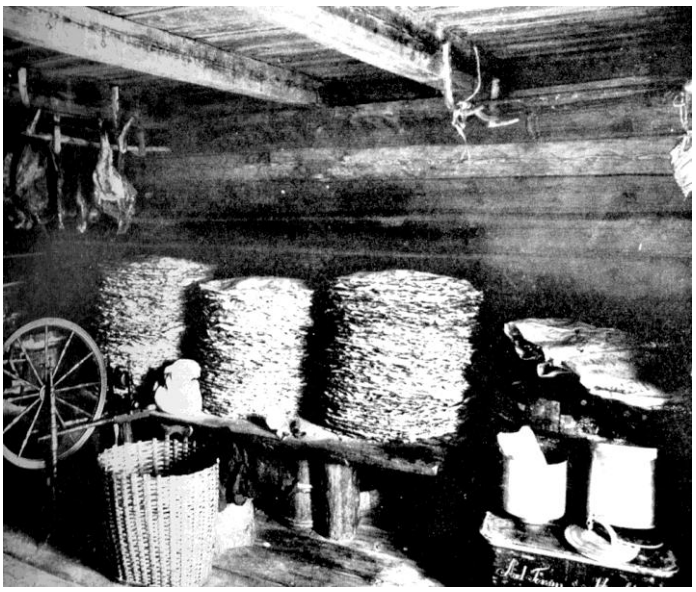

Hver høst fikk vi malt mel og gryn både av bygg og havre som vi dyrket på gården. Bakstekona kom og satt ved gruva i mastua ei ukes tid. Hun kom grytidlig og satt ut over kvelden så ”*brødruva*” ble meterhøy for hver dag. Hun måtte ha litt ekstra stell, og kaffekjelen holdt hun varm ved å ha den stående nær glørne i gruva. Så var hun veldig nøye på baksteveden. Hun ville helst ha lange, tørre, tynne bord som ble fliset opp. Når hun hadde brukt opp en sekk mel var det nok bakst for et helt år, og ved bordet var fars stadige omkvede*: ”De må gjørrå båttå onga”*. - ”Båttå” var flatbrød oppå og under med litt mat inni.

Slaktinga var et helt kapittel for seg selv. Det foregikk for det meste inn under jul, og bestandig på voksende måne. Om ikke det ble etterholdt, ”*ble det lite igjen i gryta*”, sa den som visste det. Det måtte være en ufyselig jobb for slakteren. For mens jeg var ung, slaktet han bestandig ute under åpen himmel uansett vær. Gris, en okse eller ku og en 2-3 sauer måtte bøte med livet om det skulle vare ett års tid. En kalv eller sau ble nok av og til slaktet ellers i året etter behov, men *storslakting* var det bare til jul. Alt skulle taes vare på og nyttes, så det tok en fjorten dagers tid før alt var unnagjort. Og skulle det ”dulles med” bakstekona, var det ikke bedre med slakteren. Både en og to mann måtte gå ham til hånde hele dagen. Ekstra god mat til middag måtte det være, men ikke kjøtt. Utover dagen en dram av og til, ganske ofte synes jeg å huske, og etter endt verk skulle det være ”karsk”. Da var det blitt seine kvelden.

Vi barna fikk ikke være ute når slakteren tok livet av dyra, men siden var vi med - og mer enn villig til å stå og glo, selv om vi hutret og frøs. Grisen hadde vi gjødd ved å kna havremelsboller - store som appelsiner, dyppa de i melk og fristet han så lenge han klarte å åpne kjeften. Grisen skulle bestandig taes først. Den som hadde jobben med å varme skolde-vannet, måtte opp i femtiden og fyre opp i mastua. Bakstehylla ble da byttet ut med en 60 liter kopperkjele som fyltes med vann som måtte bæres fra fjøset. Vannet skulle koke opp akkurat da det var bestemt til bruk. Ble det stående å koke, tok det ikke busta - ble det sagt. Og gud nåde den som ikke ble ferdig slik at slakteren måtte vente. Alle innvollene ble lagt i et stort traug etter hvert som arbeidet skred frem. Vi barna måtte være med å holde i tarmene når mor plukket av fettet. Hun var nøye med at ingen ting skulle gå til spille. Vi fikk høre at slik grisen er innvendig, er også menneskene. Så nå lå grisen og innvollene der foran oss som en åpen bok, og ble gransket til den minste detalj.

Alle hodene ble lagt i vann i en stor stamp. I en annen lå alle hjerter, nyrer, lever og lunger, og så en trebutt til ”skjærkjøttet”. Det var biter som slakteren skar av her og der for å runde av og pynte opp stykkene. Det skulle med i kjøttkakene. Det ble en anselig mengde når alt var plukket og renset og gjort i stand til oppmaling. Det var både første, annen og tredjesort. Når alt var klappet og klart for videreforedling, kom mannen inn i bildet. Vi eide sammen med

naboen en stor kjøttkvern med utveksling. Den var tung og drevet med handkraft, derfor var det mennenes tur. Malingen tok hele dagen før alt var blitt til deig. ”*Mørr*” av førstesort, som hang til den ble speket før bruk. I den var det bare fint kjøtt og flesk. Vi pleide og kjøpe ca. 4 kg hestekjøtt og blande i, og det ble verdens beste. Andresorten var kjøtt som ikke var så fint. Det kunne for eksempel være litt blodsprengt ved halsåpningen. Slikt ble det kokmørr og kjøttkaker av. Tredjesorteringen var hjerter, nyrer og litt lever. Det ble til det vi kalte for "*flatkak*". Godt krydret og med løk, og spist direkte av panna. Noen ganger blanda vi i "*kruttuån*", som var det som ble igjen i silen etter at istret fra grisen var malt, kokt og silt. Godt brunet - var denne retten meget god og ettertraktet. ”*Istersmør*” var saltet smult, og vi brukte det som annet smør, helst på kald blodpølse. Det ble mange blodpølser da vi raspa potet og brukte nesten halvt om halvt sammen med småmalt bygg-gryn. Blodpølsa ble kokt i hjemmegjorte poser av tøy og lagret på buret. Den holdt seg godt hele vinteren. Lever ble det også for mye av syntes vi barna. Brukte den til både kaker og klubb, men det beste var leverpølse. Den ble kokt av like deler lever og raspet potet og bygg-gryn. Kokt i alminnelige tøyposer. Den fikk vi stekt sammen med flesk til frokost. Alt fett av naut ble sammen med isteret og fettavfall kokt til såpe.

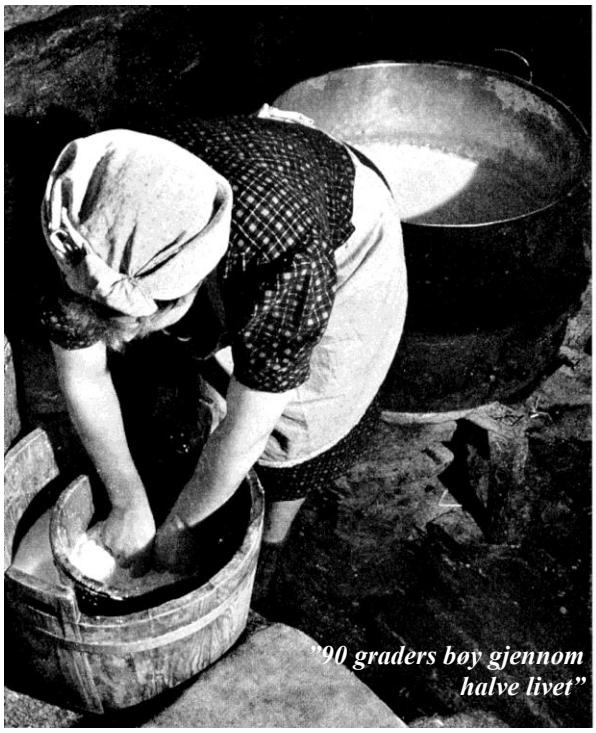

”90 graders bøy gjennom halve livet”

Og *ta blodet* var regnet for å være en ansvarsfull jobb, en stor oppgave. Tross det var det mor som bestandig måtte til. Var en så uheldig at blodet begynte å levre seg, var slakteren frempå med en gang med at ”*hun der er med barn*”. Alt kjøtt og flesk ble saltet i store kar og stamper, men aldri av gris og naut i samme kar. Bestandig var det far som sto for nedsaltingen. Ingen andre var betrodd den oppgaven. Og han var meget nøye og samvittighetsfull, så resultatet ble nok vellykket.

Noen ord om tarmene vi brukte til alle kjøttpølsene. De tok vi av naut, i nødstilfelle kunne vi ta av sau, men de var vanligvis for små. Aldri av gris, ”*for de var for dårlige”*, sa min mor. Det foregikk på følgende måte. Først tok vi av passende lengder, ca. 1,5 m, klemte innholdet godt til siden der vi skar, så ingen ting ble sølt til. La de i ei bøtte med vann, hengte bare endene over kanten. Da vi hadde så mye at vi var sikker på det var nok, vrengte vi de under rennende vann i form av en genial teknikk så ingenting av innholdet kom på fingrene. Nå var innersida kommet ytterst. Så la vi de i lett saltet vann en par dager. Skiftet vann mange ganger, og var veldig redd for at de skulle fryse. Derfor tok vi alt inn på kjøkkenet. Før de skulle brukes måtte de skrapes minst to ganger. Vi hadde ei spesiell fjøl til det (tarmfjøla). Satte den opp fra ei bøtte med vann og skrapte tarmene stykke for stykke med en kniv som ikke var skarp. Etter første gangs skraping, over i ei ny bøtte med vann og så en omgang til. Nå ble de helt rene, tynne og klare. Så blåste vi luft i de og hengte de på buret. Etter tørke ble de stive og kunne godt henge i årevis. Man skulle tro at dette var et motbydelig arbeide, men det var det ikke, tvert imot. Ikke mange ting av det kvinnene steller med, viser til slike revolusjonerende resultat - som den tynne og gjennomsiktige tarmen kunne.

Litt om julefeiringen

Før jul brukte vi bestandig å skifte halm i bolstrene. Det var en kald jobb, og vi gjorde det en eller to dager før jul, slik at da lå vi på golvet frem til julekvelden, så alt skulle være nytt og rent.. Bestandig i min barndom, og også mine barn, brukte noe vi kalte ”*fyrrijulslarven*”. Det var gamle og ubrukelige klær som vi brukte bare de siste 2 eller 3 dager før jul, så alt ble vasket og rent. Alle disse klærne ble julekvelden hengt i en ”*duls*” opp under taket på loftet, og ble brukt neste julekveld igjen. Slik var det med mange ting som ble brukt fra generasjoner til generasjoner. Den som ingenting nytt hadde å ha på sig julekvelden, satt på ”*stabba*”, og det skulle helst unngås. Julekvelden las den yngste i familien bordbønna stående ved bordet, og etter maten takket vi mor og far i handa for mat. Ingenting ble heller tatt av bordet etter maten, det som eventuelt ble igjen skulle nissen få. Det ble gjort så lite som mulig de første juledager. Ved hadde vi barna båret inn i store kasser og ”bråtta” opp i kroker og ganger, og vi skrelte poteter til en 2-3 dager.

Kaffebrød var det opp i 20 sorter, og de ble helst stekt om natta. Da var vi minst et par naboer som hjalp hverandre. Og så den ølbrygginga som var så uunngåelig her i Trøndelag. Den har jeg ikke bare gode minner fra i min barndom. Og det ble slutt etter som vi ikke hadde kopper til det.

Forandringene er store, og det forferdelige slitet for husets kvinner er ikke lenger til stede, men alle prøver mer og mindre å holde på de tradisjoner som ikke er for arbeidskrevende. F.eks. som at alt gårdsfolket er samlet ved samme bordet julekvelden. Julegaver har kommet inn i familien de siste 20 åra. Begynte bare smått til barna, men har utviklet seg til det rene hysteri for mange, synes jeg.

Å vaske seg i ”*stampa*” var et styr. Alle de små først. Og de måtte bruke samme vannet nokså langt oppover i rekken. Til slutt mor, mens far og de andre pyntet treet. Før gikk vi bestandig rundt juletreet og sang julesalmer de første kveldene i jula.

Rundt første verdenskrigen

Den første verdenskrigen gikk vel nokså ubemerket hen for meg hva hendinger ute i den store verden angikk. Men vi hørte da stadig de voksne snakket om barn som ikke fikk spise seg mette, og at vi måtte ta dem med i vår kveldsbønn. Og mor lærte oss denne. ”*God natt Jesus, takk for at du hi passa oss i dag, passa oss i natt, pass mor og far, og så det ikkje bli krig hen, pass folk så dem bli forlikt, pass bånna så dem fæ mat før dem går å legg sæ. Gud bøye mitt unge hjerte til en sann gudsfrykt. Amen*”. - Når vi var på ”besøk” hos hverandre, noe som skjedde ofte - og det ble natt, ba vi hver vår hjemmelærte kveldsbønn for de voksne før vi sovnet. En plass vi brukte å være på, hadde mange barn som lå på flere loftrom. Da ble dørene holdt åpne så alle var med, og etterpå leste de voksne i familien *Fadervår* og ba for oss alle.

Lopper var det hos alle i sengene, og når vi av og til hengte teppet ut igjennom vinduet til lufting, konkurrerte min søster og jeg hvor mange lopper vi kunne fange. Vi bløyta på fingeren og klemte mot neglen. Noen ganger var det mange - mange.

Hjemme hos oss fikk vi aldri ha potte på loftet. Det tror jeg var litt uvanlig der det var barn. Om behovet meldte seg måtte vi ty ut. Om sommeren bakom næva, om vinteren i fjøset der det var godt og varmt. Det ble ikke så ofte aktuelt, for vi glemte ikke *å gå* før vi la oss.

Et par historier jeg husker fra jeg var ganske lita:
En eldre nabokone kom ute fra bygda etter å ha forhørt seg om ny tjenestejente. Og da mor spurte henne ut svarte hun: ”*Nei, æ kunn’itt ta hu for hu forlangt båd pott på loftet og putevar på haudyna*”.

En annen var en mann vi traff som nettopp hadde festet ei ny jente, og han sa: ”*Æ hi vest virri uheldig, for hu sjer sæ i spigilla når hu hi på sæ fjøstørkleet*".

Fest og fritid

Johanna og Robertus Hammer

Hjemme hos oss var det stor selskapelighet. Helst store størrelser som mor og far, mest far, hadde omgang med. Han var kanskje en av de få på landsbygda som hadde en utdannelse på denne tiden. Eksamen fra underoffisersskolen i Trondheim, og så var han handelsmann. Han hadde arvet en butikk fra sin far som han drev. Så giftet han seg med min mor da, som var enebarn her på gården, altså ”*jordtaus*”- og med penger i banken. Dette var i 1909. Da sluttet han som militær og handelsmann, og ble bonde, og stemte med bondepartiet de neste tyve årene.

Særlig i jula var det fester både her, og hos slekt og venner. Vi barna fikk være mye med og ble pakket i bunnen på sluffa, hestene var spreke og i jula var dombjellene bestandig på. Det var den romantiske siden. Far hadde også stor interesse av hester og travsport. Noen ganger fikk vi være med når han trenet på bane. Og få sitte på fars kne så bare hodet stakk opp av hans hundeskinnspels, mens hesten sprang så isspruten sto, var en drømmeopplevelse. Han brukte lett spiss-slede med traverdrag og isskjerm. En gang var jeg med når han kjørte på den islagte Stjørdalselva, men var så redd at jeg gråt hele tiden da det knakk i isen. Det ble med denne ene gangen.

Ny klær og sko

Da vi skulle ha nye klær hadde vi sydame som kom til huset. Da sydde hun til alle kvinnene i huset. Det kunne bli en par kjoler og forkle til oss hver. Tøy hadde vi ”*stuver*” som far hadde med fra sin butikk. Et stort fullt skap, så vi fikk velge til en viss grad. Når karfolka skulle ha nytt, kom det en skredder. Findressen ble det kjøpt tøy til, men til bruksbukser vevde mor vadmel selv. Huder og skinn ble sendt bort til garving, og en gang for året kom også skomakeren, og satt i ukevis. Seletøy og gamle sko skulle *vøles* og nytt skulle stelles. Vi som var jenter fikk da to par hver, nysko som var lave og lukket med rem over ankelen og med knapp. De var sorte. Bruksskoene var av naturfarget lær, tykt og stivt, høy snøring og de stod for en støyt. Skomakeren satt på kjøkkenet og tok det meste av gulvplassen. Seletøyet, gammelskoene, de store hudene, ei stor bøtte vann som han bløtte læret i, skomakerklipa og alt hans verktøy, - det var der alt hele tiden. Og ingen ting skulle heller ikke ut før alt var ferdig. Det fylte opp, og det var en helt spesiell odør. Jeg tror forresten ikke det bare var skomakeren som ville det slik, men det var med en viss stolthet at far viste frem verket når noen stakk innom, og det gjorde de i den tiden både titt og ofte.

Og så brukte far skråtobakk og spyttbakken stod der også. Rett foran høyre hjørne på komfyren, ca. 80 cm innpå gulvet. Der skulle den stå og da så. Det var en rund jernkopp, takket i kanten og stor som en tallerken, men mye dypere. Tror det var noe fra militæret. Vi fikk den i alle fall av en fanejunker, og hos ham hadde de flere slike i hønsehuset. Den ble tømt hver dag. Det gikk greitt, fordi vi klipte dobbelt rundt med avispapir og la i tagget og pyntet. Papiret gikk godt opp med sidene. Når mor skulle tømme tok hun ringene av komfyren, tok tak i papiret og lempet det over i varmen.

Når sengetøyet skulle fornyes, hadde vi en eldre kone som for rundt på slikt arbeide. Da ble det satt inn et stort fallbord, utslått, i stua. Først la hun utover hele bordet – gamle, slitte tepper eller annet stort tøy. Så kardet hun ull med noe vi kalte for *storkarder*, til store flak som hun liksom reiste tett i tett inn på hverandre til det ble riktig tykt og mykt. Så la hun samme stoff oppå og tråklet det sammen så det holdt seg på plass. Så sydde hun trekk av solid stoff, og trakk på. Deretter var det å gå i gang med stikkingen. Med en teppenål stakk hun opp og ned i striper med en 10-12 cm mellomrom, og til slutt helt rundt, like langs kanten. Det ble de såkalte ”*stikketepper*” som vi brukte oppå fellen. Siste gangen vi hadde *fellmaker* var i 1935.

Leik

Vil ofre litt tid på å fortelle om leiken i vårt hjem. Tror den har betydd en hel del for livet mitt når det ble som det ble. Selv om vi tidlig måtte være med å ta del i det daglige arbeide på gården, så har jeg inntrykk av at leiken aldri ble forsømt så sant vi var ledige. Kjøpeleker fikk vi ikke, men vi ordnet oss med det vi trengte med stor oppfinnsomhet. Vi var ikke store første gangen vi hadde adgang til både øks, sag og høvelbenk. Ikke husker jeg større ulykker enn en kløyvd sko en gang, men når foten var hel var det ikke mer snakk om det. Nabobarna og skolevenner var mye hos oss og lekte, og vi famlet over alt. Mørkeloftet og husets fellstenger var stadig i bruk. Om sommeren var vi mange sammen ute og da ”sto vi bondes”. En stod og holdt for øynene mens alle andre gjemte seg. Alle måtte imidlertid se målet for å springe fram og ”fri seg” når det var åpent. Om du ikke vant måtte du stå neste gang. ”*Leke gjemsel*” heter det visstnok andre steder i landet.

Ellers var det *leikarhus* det gikk på. Ikke slike som blir bygget til det formålet, det vet jeg bare en familie som hadde - og det var vår nærmeste nabo, men der inne lekte vi sjelden. Nei, vi så oss ut en plass som vi fant ut passet, enten på låven eller når kyrne var ute på beite - så var kubåsene velegnet. Far måtte bestandig gi sitt samtykke, og først da kunne vi gå i gang med skrubbing og vask for oss jentene, og min bror med hammer og spiker. Vi hadde bare krusbrått og blikk-kopper, men du verden hvor alt kunne nyttes som et eller annet. Min pleiesøster, Ragna, og jeg hadde bestandig hvert vårt hus, min bror og en *tilbakestående* vi hadde for betaling, var våre menn, så vi levde i ordnet forhold med liksom-mat og økter, og kom noen av nabobarna, ble de også med i familien - og det var full aktivitet over hele linjen. Vi la inn telefoner imellom husene - selv om det ikke var mange ”*måfar*” i mellom dem, av lintråd og tomme fyrstikkesker. Noen ganger ”reiste våre menn til byen” og kom fulle hjem igjen, med små glass fylt med vann i baklomma.

Om sommeren måtte vi være med å hente kyrne frem til sommerfjøset for melking. Mens de voksne melket, lekte vi med nabobarna som hadde sitt fjøs på andre sida av gjerdet. Da dyrket vi jorda, spadde og gravde - og anla en hel gård med alt som hørte til. Plantet hage og hesjet gress. En gang fikk vi en neve havre av far som vi sådde, og det ble til to nek som småfuglene fikk julekvelden. ”Fjøset” ble bygd av små, tynne - ca. 20 cm lange pinner - som vi banket tett i tett i bakken, med nette små le, akkurat som de voksnes gjerder i miniatyr. Vi hadde vært med når disse ble satt opp, så vi hadde lært det. Kyrne våre (barkjuk) skulle stå i tjor, og når vi gikk og flytta de, strikket vi dukkeskjerf på to pinner. Tomta etter anlegget vårt synes jeg som jeg ser for meg den dag i dag. Dukkene var også en viktig ting og del av vårt lekeliv, og de ble holdt i tukt og formaning. En eneste gang fikk jeg en kjøpedukke, og det var av en dreng vi hadde. Jeg var da 5 år. Ellers var det bare selvlagede filledukker, og alt som trengtes til deres dukkeliv ble sydd og snekret i fellesskap. Når vi av og til fikk nye sko ble esken pyntet og trekt. Lokket satte vi oppover til hodegjerde, og med gardin ble den riktig som en kongelig liten seng. En tid brukte vi å ta med oss dukkesakene når vi la oss. Da satt vi i senga og sydde utstyr til søvnen tok overhånd. Far likte ikke det, og vi skjøv alt med stor forsiktighet under senga så ingen mistenkelige lyder skulle høres.

Vi hadde stor respekt for far - eller skal vi heller si at vi var ”litt redd ham”. Var vi uskikkelige og ikke lystret, så brukte han å rise oss. Da måtte vi gå med til framstallen og selv ta kvist av sopelimen. Så var det ned med buksa, og riset satte store valker. En gang husker jeg at jeg viste det til mor, men hun sa ingenting. Min bror var nokså stor da han sluttet å skrike under seremonien, og da ble det også slutt med risingen. En gang husker jeg at mor hjalp mig og holde far utenom. Det gikk slik til:

Naboen hadde noen store klesruller på buret som flere her omkring lånte av og til. Det var ei stor skuffe med to rom, begge fylt med stein. Den dro vi att og fram på to ruller hvor vi hadde rullet på vårt dynkende tøy. Vi måtte bestandig være med og holde i når mor rullet, og første gangen hengte vi det opp til tørk der, for å ta andre omgangen når det var tørt.

En gang fant jeg en bunt med ukebladet *Allers familiejournal* hos naboen. Vi hadde aldri noe sånt, så jeg var nysgjerrig på bladene. Blant annet fant jeg en påkledningsdukke "LISE". Jeg rev den ut av bladet og stakk det i undertøyet. Hjemme fikk mor se det og ble selvfølgelig sint, men vi ble enige om at når tøyet ble tørt skulle jeg ta det med tilbake når vi skulle rulle over andre gangen. Så kunne jeg spørre mora på gården om jeg kunne få det – så behøvde ikke far få vite noe. Det endte med at jeg fikk dukken og hele bunten med blad med meg hjem.

Vi var friske og robuste alle sammen, især mor hadde jernhelse. I 1918 da spanskesyken herjet som verst, var mor på flere plasser og hjalp de som var syke. Hun hadde klær liggende til det bruket, og tok de av når hun kom hjem igjen. Hos oss hadde vi en boks tjære stående på komfyren som det røk av hele dagen. Det skulle forebygge smitte ble det sagt. Ingen fikk den heller.

Skolen

På skolen begynte jeg før jeg fylte 7 år. På Hofstad tredelte skole - 4 km herifra. Og hadde samme læreren i alle sju årene. Aktelsen for ham var stor, så stor at et av mine høydepunkter i livet var da jeg kom fra kirken konfirmasjons-søndagen og fikk se at læreren min hadde kommet og satt i stua. Ikke alle elevene var enige med meg i mitt syn på læreren, men at

jentene var snille og guttene var slemme - det var regelen. Derfor var det stor kløft, og mye knubbing og slåssing av den grunnen. Guttene fremholdt i tide og utide at læreren holdt med oss jentene, og det var ikke vanskelig for oss å merke favoriseringa heller. Noen ble bestandig ertet, og det ble forverret av foreldrene, mest mora, som kom for å klage til læreren - og det skjedde ganske ofte. Grunnen til ertingen kunne være så forskjellig. Rødt hår og fregner var meget uheldig å være i besittelse av. Dårlige klær og skeive skoheler var også en vanlig årsak. Kan ikke huske at jeg ble ertet. Jeg var vel med i koret på den ”rette” sida jeg da.

Skoledagen startet med en salme. Stående ved pulten sang vi mest: ”*Med Jesus vil eg fare*”, og ved slutten på dagen: ”*No vil vi sige hverandre farvel*” eller ”*Vår gud han er så fast en borg*”. Midt på dagen før maten, sto en av oss opp og leste bordbønna, det gikk i tur og orden. Maten var brødskiver og melk på flasker. Noen ganger drev vi den geskjeft og byttet matpakker, usett og med mer eller mindre hell.

En regel som måtte, og ble overholdt, var at når vi kom fra skolen var første post å ta melkeflaska opp av veska, skylle den og fylle på vann - og så av med skoleklærne. Vi kunne forkorte skoleveien til det halve om vinteren ved å gå på ski. Det var bare det at vi aldri fikk noen ski. Men var det noe vi fikk lære oss, så var det dette med aldri å bli opprådd. Gamle flate ski ble leita fram, bjørkebrett og stigbukt – alt fantes oppå snekkerloftet, ble surret på før vi satte dem i stallfrauen. Noen dager tok det før dem var ”formet”, og etter tørken ble det fyrt opp på grua og til å bakste og smøre med tjære og sauetalg. Den smurningen brukte vi til skoene våre også, men da satt vi ved åpen ovnsdør på kjøkkenet. Husker ikke at de voksne hjalp oss noen gang med dette. Skiene brukte vi på skolen, men la dem under buret på en gård og gikk de siste 100 meterne. Det taler vel sitt tydelige språk. Leiken etter skolen om vinteren var med ski og kjelker. Mange av oss dro med oss store flatkjelker som vi satte sammen i tog. Veien var både bratt og staupet - så moro var det.

Om sommeren gikk det på ballkasting og ”*femstein*” for oss jenter. Ballene var filleballer stort sett, men det kom etter hvert noen som lignet en kompakt gummimasse, og de spratt godt. ”*Stående troll*”, ”*Slå på ringen*”, ”*Jeger og hund*” m.m., var stadig på programmet - og da lekte alle i fellesskap. Og så sanglekene da, de var mangfoldige og varierte. Vi kunne dem alle, og brukte dem flittig. Nevner noen med navn*: ”Vi vever vadme*l”, ”*Til seters til seters*”, ”*Bro-bro-brille i den sorte gryte*”. Noe lekte vi med bestandig, bl.a. tautrekking var populært.

Var vi syke eller fri av en eller annen grunn, måtte vi *ta att*. Det var å møte opp og være med skoledagen i en annen klasse, helst da oppover. Leksene ble pugget og ramset ordrett opp stående ved pulten. Kunne du ikke det, måtte du sitte igjen en time etter de andre gikk hjem. Det var nok helst guttene det gikk utover, det og.

Med det samme er jeg fristet til å sette på trykk min mening om nåtidens barn og unge. I mine øyne er de mye bedre enn vi var. De få som ødela, var der da som nå, og stod ikke tilbake hverken i å plage læreren eller hverandre. Jeg får helt vondt når jeg tenker på hvordan vi plaget eldre og enslige. For eksempel: banket på ruter, kastet lort og ropte stygge ord etter dem. Nei, for all del, ingen er verre enn vi var da vi opptrådte i gjenger. Jeg forsvarer ungdommen ved alle tilfeller, og bruker å si at mine barn og barnebarn aldri har vært så uskikkelige som vi var. Ja, dette var et sidesprang - og det er flaut å si det, men det trenger på.

Jeg var som sagt glad i skolen og skolegangen i det hele tatt. Læreren støttet mig, og jeg bønnfalt far om å få ta til på *fortsettelsesskolen* (framhaldskulen) som var i bygda året jeg var konfirmert. Det ble nei, og den skolen som skulle bli meg til del var unnagjort. Får faktisk

klumpen i halsen den dag i dag over det nederlaget. Det ble å ta ”*pylla*” på armen til en annen gård i bygda og ta til som tjenestejente. Livets harde bud var også for meg blitt en realitet. 15 år var jeg, og lønna 18 kr pr. måned.

Nedgangstider

Mange i kosten

Må tilbake til 1928 for å si litt om årsaken til at det gikk som det gikk i vårt hjem. Gammelstua ble revet i 1920 og en stor, høy og ruvende bygning skulle opp på samme tomta for å vise hele verden at her var penger nok. Rivingen av den gamle tok til samtidig som vi flytta inn borti ”*litjstuggu*”. Vi barna syntes det var koselig. Et langbord ble satt inn i mastua og komfyr oppi grua. Der skulle hele arbeidsstokken spise. 5-6 mann arbeidet fast, og med handlangere og hjelpesmenn som måtte være for hånden til hver tid, hadde mor en 12-14 mann i kosten hele sommeren. Vi barna syntes alt var bare gøy og vi viste ikke hva vi gjorde da vi ble satt til å kaste ned og ut alt som var oppå mørkeloftet. Der var lagret saker og ting som hadde blitt brukt og var skiftet ut på gården fra lange tider bakover. Tenker med vemod på alt som jeg husker. Alt ble brent og tilintetgjort.

Noe av tømmeret ble brukt i den nye, og når vi restaurerer nå - så finner vi tømmer med påklistret blårosa papir, direkte på stokken. Det var veggen i ”nystua” vår i den gamle. Grunnmuren var gråstein og ble også brukt til den nye. Murerne brukte bare ”vågmat” og spett, og basen sang da de i fellesskap flytta på store kampesteiner. Tømmermennene hadde hvert sitt hjørne, og flere mann sørget for å få opp stokkene til dem. Det jeg husker de hadde å hjelpe seg med, var en trommel med tau mellom to stokker som sto ved veggen, og de store og lange stokkene ble veivet opp. Bare øksa ble brukt til å hogge ut ”måfar”, og mose ble dyttet mellom. Vi plukket mangfoldige sekker og bar hjem. Når det kom venner på besøk ble det en leik for oss å plukke mose.

Jo, huset kom omsider opp og fikk tak av skifer tatt fra et steinbrudd i bygda. Hyllene var 1 alen i firkant. Da var det blitt seinhøstes. Noen rom ble ferdig så vi flytta inn seint på julekvelden. Det jeg husker best med det, var at vi ikke fikk juletre før femtedagen. Noe mer med stua ble ikke gjort før 20 år var gått. Den sto der som et gapende monument over brutte illusjoner. Men kravbrevene fortsatte å komme, og for å redde den aktuelle situasjonen ble gårdens skog uthugget. Kyrne ble levert en for en til fjøset var tomt. Det måtte være tunge tider for mor, men det var aldri å høre henne klage. Bare en gang hørte jeg hun sa: ”*Ka ska oss redd oss me når båsan bli tom, dæm gi bærre ein vond fornemmelse*”. – Når vi leverte kyrne leide vi de i bånd og gikk en mil til Stjørdal. Vi barna syntes det var stas å gå bak med en pisk.

Etter hvert gikk det også utover innboet. Far forsøkte i det lengste så ikke kausjonistene skulle tape alt for meget. Nesten alt vårt sølvtøy ble levert i et tilfelle. Et eldgammelt leirkrus,

håndlaget med sølvlokk, og en rikt utskåret skinntrukket stol var plutselig borte en dag. Således ble det tomt mellom veggene inne også. Men det skjedde mer i de tider. Mor og far begynte å få barn igjen, 3 stykker på de neste 5 årene. Tvangsauksjoner truet gården. Den gikk første gang til min mor, andre gangen til min bror. Ingen av de kunne skaffe midler. Så tredje gangen var det min tur. Året var 1931.

En ny familie - et nytt hjem

Så var det vi da. Min forlovede, Lars - var 24 og jeg 19 år, og med god helse, vilje og pågangsmot - pluss kr 1.000.- i banken - var det vi hadde å sette inn. Prisen på gården var kr 38.000.- og da uten alt som vi måtte ha. Da var det akkurat 22 år siden mor og far fikk den overdratt for kr 6.000.- og da med alt som vitnet om solid velstand. Nå stod ”nystua” der ikke halvferdig engang.

Kvern

Mor og far flyttet over i ”litjstuggu”, og far fikk arbeid på et sagbruk 7 km herfra. Den veien gikk han fram og tilbake hver dag i 11 år til han ble syk og døde i 1942, 58 år. Alt det som hadde skaffet penger var omsatt på auksjon, så det fantes ikke redskaper hverken ute eller inne. Nesten det verste var at det ikke fantes ved i skjulet. For å få kokt mat måtte vi hente kvist med hest og kistvogn (bikkvogn) der hvor gårdsskogen var. Snille tanter og onkler kom med ”handfeng” og ”husgeråd” av alle slag. Ause, og andre kjøkkenredskaper, laget vi med tollekniven. Kaffekvern fant jeg på låven etter noen tatere. Den tok jeg fra hverandre og skrubbet hvert stykke for seg, satte den sammen igjen og den ble fullt brukbar. Av en onkel fikk vi en hest, av en annen en trillebåre, og slik ble vi hjulpet på alle måter. Kjøpte ei nybærku, ei kvige med kalv og to kalver. Synes å huske at det gikk med det halve av den førnevnte kr 1.000.- til dette. Fjøset måtte vi lappe til, etter hvert som nytt naut ble satt inn. Vi hadde begge to vært aktive med i ungdomslaget, min mann var formann, men alt slikt måtte legges på hylla da det hele tiden måtte arbeides for å skaffe midler til redskapene vi måtte ha. For eksempel sådde vi hodekålsfrø og solgte mange tusen planter til ett øre stykket.

Vi hadde to kyr som melket godt, men fikk ikke levere melken på grunn av dårlig omsetning og overfylt lager. Separerte, kjernet og fikk levert smør helt ned til kr 1,60 pr. kilo. Det ble mye slit, og omsider fikk vi melka til et gammelt meieri bare 2-3 km. herfra. De drev mer som en silingsstasjon og kunne ta melka for 9 øre literen.

Hestene var jo opptatt til hver tid så min mann ordnet en ramme av flatjern montert på sykkelen, en tjueliter på hver side av bakhjula og den ble sparket i fart. Slik for vi hver dag et års tid. De tre første årene var nesten for uår å regne, og med særlig dårlig innhøstningsforhold.

Vår førstefødte kom i 1934 (Tor Bidtnes, født 5.april). Han ble født hjemme, og hans seng var det første halve året en kommodeskuffe. Da hadde faren hans sengen ferdig. Fødselen foregikk hjemme i kammerset ved siden av kjøkkenet. En lastebilsjåfør kom med jordmora,

og han satt på kjøkkenet til hun var ferdig til å være med tilbake. Kan tenke meg at det var spennende å sitte der, for døra inn til meg sto mest åpen der jordmora svinset frem og tilbake og ordnet med sine instrumenter som hun kokte på komfyren. Nabokoner kom med grøt mens jeg lå. Enda var det noen som kom med rømmegrøt, og da skulle terrinen være som gave til den nyfødte. Ellers kunne "grøten" være en gave av et eller annet. Alle mødrene i nabo-
laget stakk innom for å se den lille, men ingen kom uten å ha noe med. Om mennene kom i ærens medfør måtte ingen gå før de hadde "*lagt noen mynter på vogga*" - som de sa. Gjorde de ikke det, kom de til å miste lua si.

Tor Bidtnes

I 1938 lånte vi penger til å kjøpte den første traktoren, en Case. Det ble begynnelsen til den maskinstasjonen som noen år senere ble opprettet og ble vår økonomiske ryggrad. Det var nesten ingen som hadde traktor denne gangen, så det ble så mye leie-kjøring som det var mulig å komme over, - og det var ganske mye.

Sykdommen rammer

Den 31.mars 1938 ble vår datter Olava født. Også hun på kammerset ved siden av kjøkkenet. Så ble det 11-dagers ferie for annen gang, og jeg husker de spesielt fordi jeg koste meg igjennom dem. Hadde fått en tjenestejente ved siden av at mor var "*den reddende engel*" bestandig når det røynet på. Det skulle senere vise seg at det ble mye og ofte for begge bestemødrene og ta sin tørn i vårt hus. Høsten 1939 fikk jeg nemlig tuberkulose. Min 26-årige bror, Ole, var da død i 1936 og min 20-årige søster Beret døde senere - i 1950. Den store bøygen ble økonomien, for det viste seg at jeg ikke fikk noe av sykekassen. Årsaken var at da vi hadde betalt medlemskontigenten var fristen overskredet med 4 dager. Derfor 8 ukers karantene. Akkurat da ble jeg syk, og dermed gikk det flere år før jeg fikk noe til denne sykdommen. I første omgang ble det ett års opphold på Ringvål sanatorium. Køen for å komme inn var så stor at ingen fikk mer enn ett år. Staten finansierte driften og egenandelen var kr 60.- pr. måned. Jeg var heldig og fikk en flink voksen jente hjemme. Også hun forlangte kr 60.- pr. måned. Ekstra utgifter til reiser og klær. Alt til sammen var nesten ikke til å komme ut av. Mange mulige og umulige måter ble prøvd for å skaffe de kronene som det bestandig ble for lite av. En gang skrev jeg til forsikringsselskapet Gjensidige om å få låne kr 100.- på de 1.000 min mann hadde der som barneforsikring. Takknemligheten var stor og inderlig da jeg fikk beløpet som gave og med ønske om god bedring.

Etter ett år kom jeg altså hjem for å fortsette behandlingen *Pnevmothorakx*, den såkalte "blåsing" på den ene lungen. Hadde ikke bil, og for å komme til stedets lege ble det å sitte på hos melkekjøreren. En times kjøring med hest, og han var sikker, uansett vær og føre. Noen hadde da bil så jeg kunne få leid, men i tillegg til de 8 kronene det kostet å "blåse", så var det ikke snakk om det en gang.

Før året var omme måtte også andre lunga behandles. Nytt Ringvåloppphold, nye turer med melkekjøreren og nye utgifter. Når det ble dobbelsidig og begge kunne blåses samtidig, ble det "rimeligere". Kr. 12.- pr. gang i stedet for 2 x 8. Jeg prutet faktisk med legen, og fikk han til å gjøre dette for kr. 10.- pr. gang. Denne historien er så usannsynlig og ufattelig fra ende til annen, at skal den bli forståelig på papiret må jeg ha år for å få det ned. Snakk om å legge sten

til byrden. Alt gikk imidlertid fint, og ukentlige ”blåsinger” ble til hver fjortende dag, og senere tre uker. I 1945 var det forsvarlig å slutte med ”blåsingen”. Men det hadde tatt på. Jeg hadde hendene fulle til en hver tid med arbeide som var i ytterkant av det kreftene strakk til.

I 1946 fikk vi en sønn til i mot legens råd. Det skulle senere vise sig å være et ufornuftig valg av oss. Sykdommen tok seg opp igjen da han var 4 mnd. Da måtte jeg dra fra ham. Denne gangen fikk jeg også dekning fra sykekassen på tross av at det var samme sykdommen. Om loven ble forbigått vet jeg ikke, men litt smidighet var det – heldigvis. Og stor var vår glede over det

Det mest tragiske var likevel at trolig røntgenundersøkelsen som ble foretatt - fant sted under svangerskapets tredje måned, og som med stor sannsynlighet påvirket at gutten ble født med hjertefeil. Heldigvis levde vi i lykkelig uvitenhet helt til han var 5 år, for ingen ting var synlige tegn på tilstanden. Han vokste seg stor og var meget fremme for sin alder. Da han nettopp hadde fylt 14 år trodde legen at tiden var inne til å rette på feilen. Han ble operert våren 1960 - og det ble hans siste. Han døde på operasjonsbordet uten å våkne etter utførelsen. Uten sammenligning livets tyngste og hardeste slag.

Krigen

Krigen skapte store forandringer her som andre steder. Familien var forskånet fra å ha noen ved fronten, men derimot var det nokså stor virksomhet for heimefronten på gården. Bl.a. ved å gjemme radioer som ble stjålet fra tyskernes lager, distribuere nyheter og skrifter - og mangt annet. En radio hadde vi hele tiden gravd ned i jorda under stuegolvet. De som skulle lytte måtte dra seg på magen innover jordvollen og ligge og lytte. Det hørtes nokså godt på stua, så jeg hadde av- og påbryter på kjøkkenet og holdt vakt i alle år. En gang var det kritisk. På et eller annet vis hadde jeg ikke slått av ved programslutt, og alle var ute av huset da den startet opp igjen. Da vi kom hjem hørte vi på lang avstand Professor Jacob Worm Müller holde en av sine tordentaler fra London. Nervøsiteten var stor i flere døgn, men det vil helst gå godt, så også denne gang.

Jøssinger hadde vi få av i omgangskretsen, men tyskerne på alle bauer og kanter, så usikkerheten var stor. Barna kom jublende hjem en dag og fortalte for alle som da var i nærheten at de hadde funnet ei børse innpakket - og som hang i et tre i skogen. For ikke å snakke om den gangen de kom inn og sa at de hadde funnet en eske med en radio som så ut som den "*va aldeles heil*". Vår erfaring var at tyskerne var det lett å gjemme ting for, men for barna umulig.

I 1943 tok vi til å gjøre ferdig den ”skjebnesvangre” stua, som da var stått uferdig like mange år som min mor og far eide gården. Fikk da en moderne leilighet med klosett og dusj i kjelleren, og med varmt vann i annen etasje. Ovenpå hele leiligheten ordnet vi en stor sal som vi leide bort til *Den flyttbare landbruksskolen*. Flere elever, og en lærer - bodde da i vår gamle.

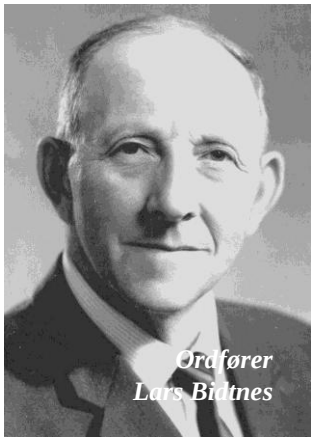
Ordfører Lars Bidtnes

Etter krigen

Maskinstasjonen begynt å ta form. Nye maskiner ble anskaffet etter hvert som de kom på markedet. Mannskap måtte til, og alle skulle ha mat og ”nistes ut”. Min mann var da mer og mer benyttet i kommunale og offentlige gjøremål, bl.a. ordfører i Hegra kommune

Søre Mørset ved inngangen til nytt årtusen

og senere i storkommunen Stjørdal. For meg var det vanskelig, for ikke å si umulig å få hjelp i huset på grunn av den uvitenheten som rådde og skapte smittefrykt mer enn nødvendig. Det gikk på helsa laus og i 1956 var det å gå på igjen. Da var også medisin blitt tatt i bruk. Men likevel kom jeg ikke utenom ”stor-operasjon” - som vi sa den gang. For mitt vedkommende ble det å ta bort stykker av fem ribben, og det sjette som tak over lungen for å hindre den i å rette seg ut. Ja-ja, frisk ble jeg - og er jeg, men ikke så lite invalidisert etter alle tilbakefallene og diverse innvendige ”ominnredninger”. Måtte slutte med å ”niste ut” mannskapet, og være tilgjengelig for å ha maten på bordet til alle døgnets tider.

Livet ble mer normalt, økonomien var god og vi hadde god hjelp av barna. Sønnen tok mer og mer over styringa, da min mann hadde full jobb med de offentlige vervene, bl.a. som ordfører. Forandringen ble stor, og jeg var nødt til å regulere ytelser etter kreftene. Årene har gått fort, tross alt, - og før min mann døde av kreft i 1970 hadde vi solgt gården til vår sønn, Tor Bidtnes.

Da han tok over var det med ny driftsbygning bygd i 1960, full besetning: 50 naut, stort vedlikeholdsverksted, 3 traktorer og alle maskiner til gårdens behov. Pris kr 206.000.- Han var da gift, og det gikk godt med driften på alle måter. De fikk 2 barn, en sønn og en datter. Og min pensjonisttilværelse var noen år slik at jeg hver dag følte at livet virkelig var verd å leve. Etter 20 års ekteskap reiste kona fra sønnen min, og han måtte da dele gården med henne. 600.000 kroner var taksten. Så nå er det som å ta til forfra igjen med store lån og høye renter. Jenta var 15 og sønnen 20 år, og jeg bruker alle krefter og erfaringer på å hjelpe dem så godt jeg kan. Så noen problemer med fritida finnes ikke, tvert imot. Jeg savner stort at jeg ikke får tid - som jeg kan disponere akkurat som jeg selv lyster.

Omtrent slik ordla Riborg Hammer Bitdnes seg i sine stikknotater. Et menneske som har opplevd alle sider av livets realiteter. Et menneske som jeg - gjennom hennes livsord - ikke bare har fått umåte respekt for, men også blitt glad i. Riborg Bidtnes hviler nå på Hegra kirkegård.

En stor takk til Tor Bidtnes, på Mørset